

KREUTZWALDI PÄEVAD 2010

20.–21. detsembril 2010 peeti Eesti Kirjandusmuuseumis juba 54. korda traditsioonilisi Kreutzwaldi päevi, mis võtavad kokku Kirjandusmuuseumi teadusaasta. Seoses mööduva masu ja saabuva euroga oli päevade seekordseks teljeteemaks valitud raha.

Välismajandusteemalise avaettekande pidas Urmas Varblane (TÜ). Vaatamata valitsevale skepsisele selles osas, kas tänapäeva multipolaarses maailmas on üldtunnustatud jõukeskmete kontseptuaalne kehtestamine enam ülepea võimalik, osutas kõneleja paljudele statistilistele andmetele, mis kõnelevad Hiina RV kasvavast võimekusest osaleda maailmamajanduses seda üha enam kujundava jõuna. Lisaks majanduslikele mõjudele toob hiinlaste laiendamiseesmärkide järkjärguline realiseerumine kaasa ka kultuurilisi tagajärgi, mida ohu asemel võimalusena käsitledes võime meiega saavutada oma kultuurile maailmas sootuks laiema kõlapinna. Repliigi korras täiendas ettekandes kõlama jäänud mõtet Eesti–Hiina kultuurisidemete tõhustamisest Võru Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumi juhataja Aimi Hollo, kes meenutas, et Kreutzwaldi muinasjutud on juba hiina keelde tõlgitud ning nende tõlkija Jingyi Gao on saanud ka Kreutzwaldi mälestusmedali.

Järgnes Janika Kronbergi ülevaade Kirjandusmuuseumi rahastamise eripäradest ohtude ja võimaluste vahelises tõlgendusruumis ning Kirjandusmuuseumi tegevusest 2010. aastal. Vaatamata asjaolule, et Kirjandusmuuseumi viiest osakonnast kolm kujutavad endast suure ja püsiva kultuurilise väärtusega arhiive, ei taga püsirahastus nende alalhoidmist. Kogude säilitamine ei saa aga olla projektipõhine tegevus. Samuti killustab projektipõhine rahastus teadustööd, mitte ei aita seda intensiivistada. Kirjandusmuuseumi administratiivse poole sisulisemast osast

tõstis kõneleja esile evalveerimisprotsessi läbimist. Arhiivraamatukogu eestvedamisel osalevad kõik kolm Kirjandusmuuseumi koosseisu kuuluvat arhiivi suuremahulises digiteerimisprojekti. Eesti Rahvaluule Arhiivil valmis sügiseseks regilaulukonverentsiks suur digitaalne regilaulude andmebaas. Digitaalse kultuuri teemadega on tegelenud intensiivselt ka Kultuuriloolise Arhiivi töötajad. Jätkus diasporauuringute alane koostöö teiste mäluasutustega BaltHerNeti egiidi all. Kultuuri-teooria töörühma kirjastamisel ilmus Maie Kalda silmapaistev käsitlus Debora Vaarandist. Folkloristika osakonna tööst leidis esiletõstmist etnobotanikute tõhus rahvusvaheline teaduskoostöö.

Seejärel allkirjastasid Krista Aru ja Janika Kronberg pidulikult Eesti Rahva Muuseumi ja Eesti Kirjandusmuuseumi koostöölepingu. Koostöölepingut uuendati ka Tartu Ülikooliga.

Ettekandega Kalju Lepiku luule teemadel jätkas päeva Karl Muru. Kokku 13 kogu avaldanud luuletaja loomingut ühe kvintessentstekstina käsitles Muru luuletust „Ahel ja tuul”, milles avaldub Lepiku pagulastunnetuse metafoorne põhisõnum: rahutu vabadusiha vastandatuna pagulase turvalisele seisuoolekule, aadete ja argielu traagiline ja saatulik ühildamatus.

Luuletaja elutunnetust, küll pisut teise nurga alt, käsitles oma kõnes Triin Soomets. Ta osutas, et luuletaja ei saa rääkida omaenese loomingust, sest siis ei oleks ju vaja luuletada, võikski rääkimisega piirduda. Küll aga saab rääkida luuletaja suhtest rahasse, sest sellesse kombinatsiooni on pinget juba eos sisse kodeeritud. Kui väikese raha eest võib loovutada oma teoseid antoloogiatesse või õpikutesse? Kas luuletaja ise võib oma teostega kaubelda? Kas kirjutamine on töö? Ühene vastus neile küsimustele võiks peituda järelduses, et vaimne panus ühiskonna

arengusse on raskesti rahasse konverteeritav.

Teise ettekanneteosa alguses anti Triin Soometsale üle Ivar Ivaski stipendium. Ivaski stipendiumi silmapaistva luule või esseistika viljelemise eest antakse välja iga kahe aasta tagant ning Triin Soomets on ainus naine viie senise laureaadi seas. Sõna võttis Riias kohale sõitnud Astrid Ivask, kes kutsus kuulajaid sagedamini kultuurikontaktide edendamiseks Riias väisama.

Päeva teine pool algas Katre Talviste ülevaatega uuemast Eesti-ainelisest kirjandusest prantsuse keeles. Kõige kuumem teema on Sofi Oksaneni „Puhastus”, mis ilmus prantsuse keeles 2010. aasta augustis ning on mõne kuuga võitnud juba kolm prantsuse kirjandusauhinda. Retseptioon on olnud üksmeelselt heakskiitev, tõlget ei problematiseerita, küll aga käsitletakse paljudes raamatu kohta kirjutatud arvustustes ja blogipostitustes raamatu geograafilisi reaale ja autori välimust. Lugejad on rahul, sest omandavad uusi teadmisi ja saavad huvitava lugemiskogemuse. „Puhastuse” kiiluvees ilmunud „Eesti romaani” autor on eesti päritolu Katrina Kalda, kes on kirjandusharidusega ning kirjutab prantsuse keeles. Tema Eesti-kujutus on väheautentne, kuid raamat on huvitav kui nõukogudevastase dissidentluse lüüriliselt kirjapandud dokument. Ning *last but not least* – viimase kahe aasta jooksul on prantsuse keeles tervikuna ilmunud „Tõde ja õigus”, mille kohta on paberlehtedes ilmunud paar kirjandusteaduslikuma suunitlusega artiklit, kuid internetis retseptioon peaaegu puudub.

Peeter Olesk kõneles Gustav Suitsu panusest eesti kirjandusteadusliku terminoloogia loomisse. Kui kaks levinumat terminoloogiakehtestamise teed on Oleski järgi 1) loeng > õpik > sõnastik; 2) isiklik uurimus > uurimissuund > õpilaste tööd, siis Suitsu puhul realiseerusid mõlemad vaid osaliselt. Pike-malt peatus esineja stilistikaalasel ter-

minoloogial Suitsu Kreutzwaldi-uurimuses, kuid märkis, et eestikeelsete stilistikaalaste mõistete nappust ei suutnud Suits leevendada.

Vello Paatsi andis oma ettekandes ülevaate sellest, kuidas eestlased on õppinud lugema ja kirjutama. Oluliseks verstapostiks sel teel oli usupuhastus. Motivatsiooni lugeda ja kirjutada suurendas ka hernhuutlaste liikumine. Mehaaniline lugemisoskus asendus nn mõistusega lugemisega aga alles seoses kihelkonnakoolide loomise ja uuele kirjaviisile üleminekuga XIX sajandi algul, sellega paralleelselt hakkavad tavalisemaks muutuma ka sissekirjutused raamatutesse (nt manitsus raamatut mitte ära varastada). Ettlugemistraditsioon hakkas hääbuma alles XIX sajandi lõpus, mil sai varasemast tõenäolisemaks olukord, et mitu inimest loevad samas peres samal ajal erinevaid tekste.

Kadri Tüür rääkis Eesti Kultuurilooles Arhiivis hoiul olevast käsikirjalisest reisikirjast „Dollarite maa”, vaagides argumente selle omistamise kohta Juhan Smuulile (koduloolised andmed, murdepärasused, Smuuli hilisemas loomingu edasi arendatud motiivid) ning selle võimalikke eeskujusid (August Tammekannu ja Edgar Kandi toimetamisel ilmunud koguteos koolidele „Maailma maad ja rahvad”).

Esimene päev lõppes mitme uue väljaande esitlusega. Janika Kronberg tutvustas kogumikku „Inimesepoeg valgelaeval. Uku Masing 100”, mis valmis Eesti Kirjandusmuuseumi ja Tartu Ülikooli ühistööna. Raamat koondab uusi- maid käsitlusi teoloogi ja luuletaja Uku Masingu (1909–1985) laiahaardelisest tegevusest. Trükisoojana jõudis kohale Marin Laagi ja Aare Pilve koostatud ning toimetatud kogumik „Juhan Viiding, eesti luuletaja”. Leena Kurvet-Käosaar esitles kultuuriteadusliku ajakirja Methis omaelulookirjutuse erinumbrit, kus antakse ülevaade eesti autobiograafilise kirjutuse kujunemi-

sest ja käsitletakse omaeluloolisuse praktikaid üksikteoste, luule, käsi-kirjaliste mälestuste, lavastuste ning mälestuste kogumisprotsessi näitel.

Rahvaluulepäeva ettekanded olid kõik nii või teisiti seotud rahaga.

Mare Kalda vaatles oma ettekandes „Ühe pealtnähtud rahavestluse eel- ja järelmõtteid” Delfi Naistelehe foorumis algatatud arutelu rahaloitsudest ja nende kasutamisest. Virtuaalse rahakasvatamise nõustamiste-otsingute taustaks osutas esineja rahvatraditsioonile, nt loitsud raha(paja) peitmisel, kogemata lausunud õiged sõnad aitavad varandust kätte saada jne. Pärimuses on tegu põhiliselt leitud või lepingu abil kättesaadava rahaga. Ometi ei sisalda eesti rahvapärinus rahaloitse kui selliseid. Veebivestlustes toodud näidetest viisid nii mõnedki vene pärimuse juurde, millest oli kopeeritud ja tõlgitud õpetusi raha saamise kohta. Foorumlaste seas esines vastandlikke seisukohti: oli nii õpetlikke kui ka hoiatavaid näiteid raha sissevoolu kasvatamisest. Et loits peab kuhugi või millelegi toetuma, võiks M. Kalda arvates tänapäeval olla selliseks esemeks nt pangakaart, eriti krediitkaart. Elav diskussioon tekkis saalis tänapäeval maagiliseks peetava 50-kroonise ümber.

Nikolai Kuznetsov arutles komi raha üle. Huvitavas ja näideterohkes ettekandes tuli välja raha kohta käivate venelaenuliste (nt *чѡлкѡвѡй* '1 (hõbe)-rubla'; *алтын* 'altõnn, kolmekopikaline'; *руб* 'rubla' jt) ning komikeelsete (*сѡм* 'raha'; *уп* 'kopikas'; *шайт* 'rubla') sõnade sügavam taust. Maksevahenditeks on ajalooliselt olnud nt kaurikarbid, sool, mitmesugused esemed; mitte väga ammu kasutati ka sigarette, viinapudeleid, kütust ja puitu. Esineja kirjeldas, kuidas mingi sõna (nt *уп* 'orav') on hiljem hakanud tähistama konkreetset rahaühikut: orav > oravanahk > oravanahk maksevahendina > maksevahend > rahaühik (kopikas). Sellisele tendentsile osutavad ka komikeelsed idioomid.

Samuti on võimalik täheldada iraani keele mõju rahasõnavarale. Praegu kasutatakse nii kõnes kui ka kirjas vene rubla ja kopika tähistamiseks komikeelseid sõnu vene laenudega paralleelselt.

Paul Hagu kõneles teemal „Raha temaatika Anne Vabarna lauludes: mured ning rõõmud”. Anne Vabarnalt on kirja pandud üle 150 000 värsi rahvalaule. Rahateema on laulik sisse toonud nii traditsioonilise folkloori puhul, tema enda loodud lugulauludes kui ka improvisatsioonilistes lauludes isikutele ja seltsidele. Eriti esiletõusev on see teema mõrsjaitkudes, aga ka improvisatsioonides, samuti tuleb eri aegadel loodud tekstides ette erinevaid ajale omaseid väeringunimetusi (*tuuma*, *kerenski*, *margikõ*, *kopkakõ* jne).

Kanni Labi andis ettekandes „Krabisev ja kõlisev eestikeelses aegruumis” ülevaate rahaga seotud eestikeelse sõnavara kujunemisest, toetudes vanematele kirjalikele tekstidele (nt Kullamaa käsikiri, Georg Mülleri jutlused, A. W. Hupeli „Lühhike õppetud”), sõnaraamatutele (Wiedemann, EKSS), aja- ja ilukirjandusele, lauludele ning kirja-keele tekstikorpusele. Välja olid toodud sõna *raha* eri tähendus- ja kasutusväljad ning semantiline võrgustik. Wiedemanni sõnaraamatu ja EKSS-i võrdlusel ilmnes, millised sõnad on ajahambale vastu pidanud (*saiaraha*, *viinaraha*, *õlleraha*). Regilauludes on raha oluline kosilase väärtuse mõõdupuuna, abielutehingu osana, laulja palgana, ostumüügitehingute kirjeldustes jm. Ka uuemates lauludes ei puudu rahateemad (Singer-Vingeri repertuaar, „Nukitsamehe” rahalaul jm).

Anneli Baran kõneles rahast eesti fraseoloogias. Vaatluse all olid eesti vanemas fraseoloogias esinevad ütlused, mille leksikaalseks komponendiks oli kas sõna *raha* või selle sünonüümne vaste erinevate rahaühikute nimetuste näol. Selgus, et sellised ütlused on oma olemuselt üsna intensiivsed, rõhk on koomikal ning liialdamine toimub val-

davalt vähendavas suunas. Raha (ka rahakott) võib olla kirjeldatud kui elav olend (*põrsas, vasikas*) või aine (*venib, lõhnab*), temaga haakuvad mitmed tegusõnad (*veeretama, kulutama*). Esile tuli ka eri vääringute paljusus: kopikas, kross, polusk, penn, sent. Samuti osutas esineja dialoogilistele ütlustele, millega põigeldakse kõrvale otsesest vastusest (nt *raha ja viis kopkat*). Kokkuvõtteks võis tõdeda, et keeles säilivad hästi mitmesugused ajalised kihistused ka siis, kui kontekst on täielikult muutunud.

Pille Kippar kõneles maksmisest ja kättemaksmisest Vanapagana-juttudes, keskendudes muinasjutule „Põhjatu kübar” (ATU 1130). Samuti osutas ta muinasjututüübi laiale levikule ja erinevatele kontaminatsioonidele ning sellelegi, et Vanapagana-jutte on uurijad käsitlenud pigem naljandina. Tüüp on väga laia levikuareaaliga (ATU kataloogi järgi on süžee tuntud 33 Euroopa

rahva seas). Tegelaste vahetamised ja paljud kontaminatsioonid annavad esineja sõnul tunnistust eestlaste ja lähinaabrite jutustajate sarnasest mõtelaadist ning varasemast tihedast läbikäimisest.

Pärast ettekandeid esitleti 2010. aasta lõpus ilmunud Eesti Kirjandusmuuseumi rahvaluuleväljaandeid: Pille Kippari koostatud kogumikku „Saagi jagamine. Eesti muinasjutte loomadest ja Vanapaganast”; Eda Kalmre koostatud ja toimetatud raamatut „Tulnukad ja internetilapsed. Uurimusi laste- ja noortekultuurist”; Vahur ja Eda Kalmre raamatut „Tartu rätsepmeister Eduard Uusen. Mees, kelle tehtud pükstes sõlmiti Tartu rahu” ning Reet Hiiemäe ja Leander Petzoldti „Väikese deemonite ja vaimolendite leksikoni” teist, täiendatud trükki.

MAARJA HOLLO, KADRI TÜÜR,
AVE TUPITS